

STENMURAR I FRELUGA

Arkeologisk utredning

Freluga 9:5
Bollnäs socken
Bollnäs kommun
Hälsingland

Maria Björck

Stenmurar i Freluga

Arkeologisk utredning

Freluga 9:5

Bollnäs socken

Bollnäs kommun

Hälsingland

Rapport 2025:29

Maria Björck

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2025

Omslagsbild: Stenmuren L2025:4856

Samtliga bilder är tagna av Maria Björck

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: ©

Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281-3181

Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	6
Inledning.....	6
Syfte och metod.....	6
Topografi och fornlämningsmiljö.....	7
Tidigare arkeologiska insatser	7
Resultat.....	7
Kart- och arkivstudier.....	7
Fältarbetet.....	10
<i>Gränsmärke</i>	10
<i>Färdväg</i>	10
<i>Hägnad</i>	10
<i>Kolbotten</i>	12
<i>Röjningsrösen</i>	12
<i>Utredningsgrävning och metalldetektering</i>	13
Förslag på vidare åtgärder	16
Administrativa uppgifter	16
Referenser.....	17
Övriga referenser.....	17
Bilaga lämningstabell.....	18

Figur 1. Lantmäteriets topografiska webbkarta med utredningsområdet markerat med en blå ring.

Sammanfattning

Länsmuseet Gävleborg har utfört en arkeologisk utredning, steg 1 och 2, inom del av fastigheten Freluga 9:5, i Bollnäs socken och kommun.

Totalt påträffades 13 lämningar bestående av två hägnader, ett gränsmärke, en färdväg, en kolbotten, sju röjningsrösen, samt ett område med röjningsrösen.

Gränsmärket finns med på storskifte år 1829 och ligger inte i dag aktiv gräns. *Antikvarisk bedömning: Fornlämning*

Färdväg finns med på storskifte år 1829 och laga skifte år 1871. Färdvägen består huvudsakligen av en vägbank. *Antikvarisk bedömning: Fornlämning*

Övriga lämningar har fått den antikvariska bedömningen: *Övrig kulturbeskrivning*

Det gjordes även utredningsgrävning i bra lägen för stenåldersboplats. Det påträffades inga fynd eller andra indikationer på boplats.

Inledning

Länsmuseet Gävleborg har utfört en arkeologisk utredning, steg 1 och 2, inom del av fastigheten Freluga 9:5, i Bollnäs socken och kommun. Utredningsområdet var cirka 26 000 kvadratmeter.

Utredningen gjordes 2 och 3 maj 2025 efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (dnr 103-2025, 2025-02-03). Arbetet gjordes av Maria Björck och Linus Eriksson.

Syfte och metod

Syftet med utredningen var att klargöra om det finns forn- och övriga kulturhistoriska lämningar inom utredningsområdet.

Inför fältarbetet gjordes en genomgång av historiska kartor, Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister (KMR) och Skogsstyrelsens skogens pärlor.

Hela ytan utreddes okulärt. Det upptogs även provgropar med spade främst för att leta efter lämningar från stenåldern. Groparna var mellan 0,5×0,3 och 0,8×0,6 meter stora och 0,25-0,30 meter djupa.

Sanden/moränen sållades i handsäll. Provgroparna mättes in och lades sedan igen. I den nordligaste delen avsöktes även en yta efter slagg.

Lämningar och provgropar har mätts in med DGPS och GPS.

Några lämningar har fotograferats. Lämningarna har registrerats i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister (KMR).

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet låg i byn Freluga. Marken består av flack östsluttande moränmark ställvis sandig ner mot en åker. Nivån över havet är mellan 85 och 90 meter.

Det finns inga tidigare kända forn- eller övriga kulturhistoriska lämningar inom utbredningsområdet. De närmaste lämningarna utgörs av kolbottnar efter resmilor och två källor med tradition (L1951:776, L1951:2216). I anslutning till Voxnan och Voxsjön finns ett stort antal fornlämningar främst från järnåldern. Det stora antalet kolningsgropar och blästbrukslämningar visar att produktionen av järn har varit omfattande. Det finns även enstaka gravar från järnåldern.

Tidigare arkeologiska insatser

Länsmuseet utförde 2022 en arkeologisk utredning i Säversta. I utredningen påträffades en blästbrukslämning (L2022:6993) (Löjdström 2023). När blästbrukslämningen förundersöktes året efter påträffades även en blästugn. Lämningstypen ändrades därför från bästbrukslämning till blästplats. Slagg i anslutning till ugnen har ¹⁴C-daterats till vendeltid (yngre järnålder) (Björck 2024).

Stigfinnaren har 2022 gjort en inventering inför Novemberkåsan. I utredningen påträffades bland annat en fångstgrop, färdvägar och ett gränsröse (Hovanta PM. 2022).

Kulturmiljövård har 2024 gjort en arkeologisk utredning etapp 1 i Säversta. I utredningen påträffades en lämning, brott/täkt, det togs även ut flera boplatslägen för utredningsgrävning (Sabel 2025).

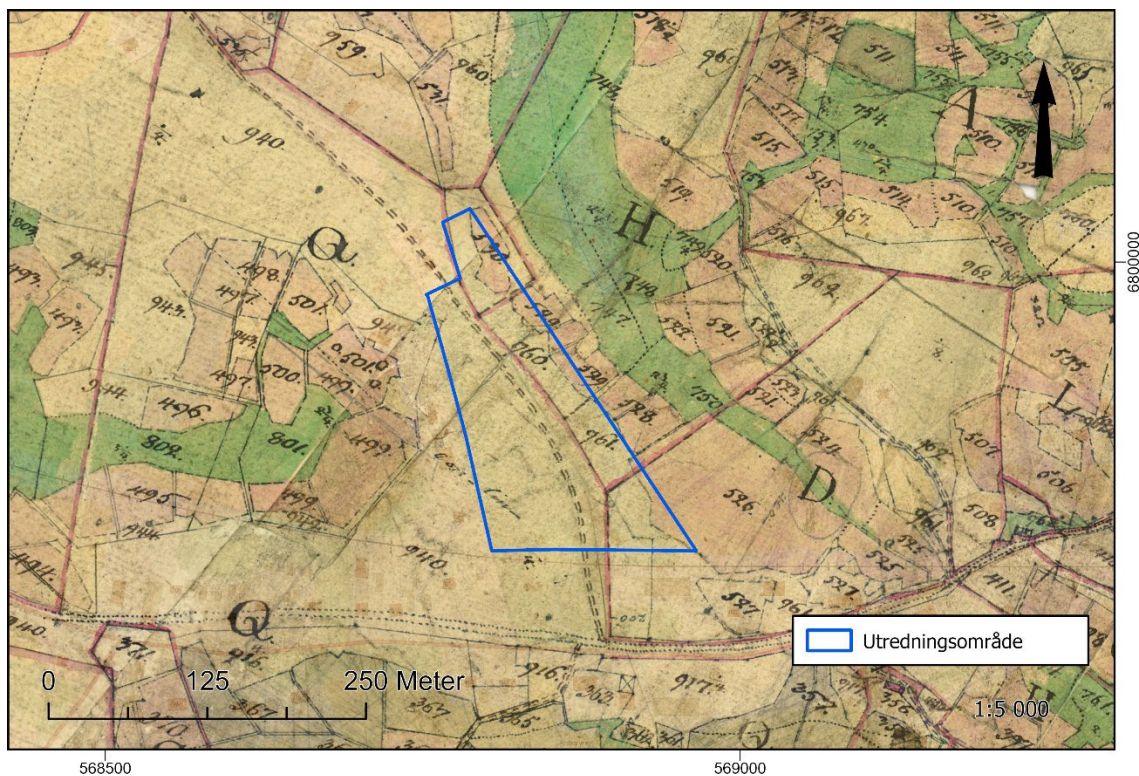
Resultat

Kart- och arkivstudier

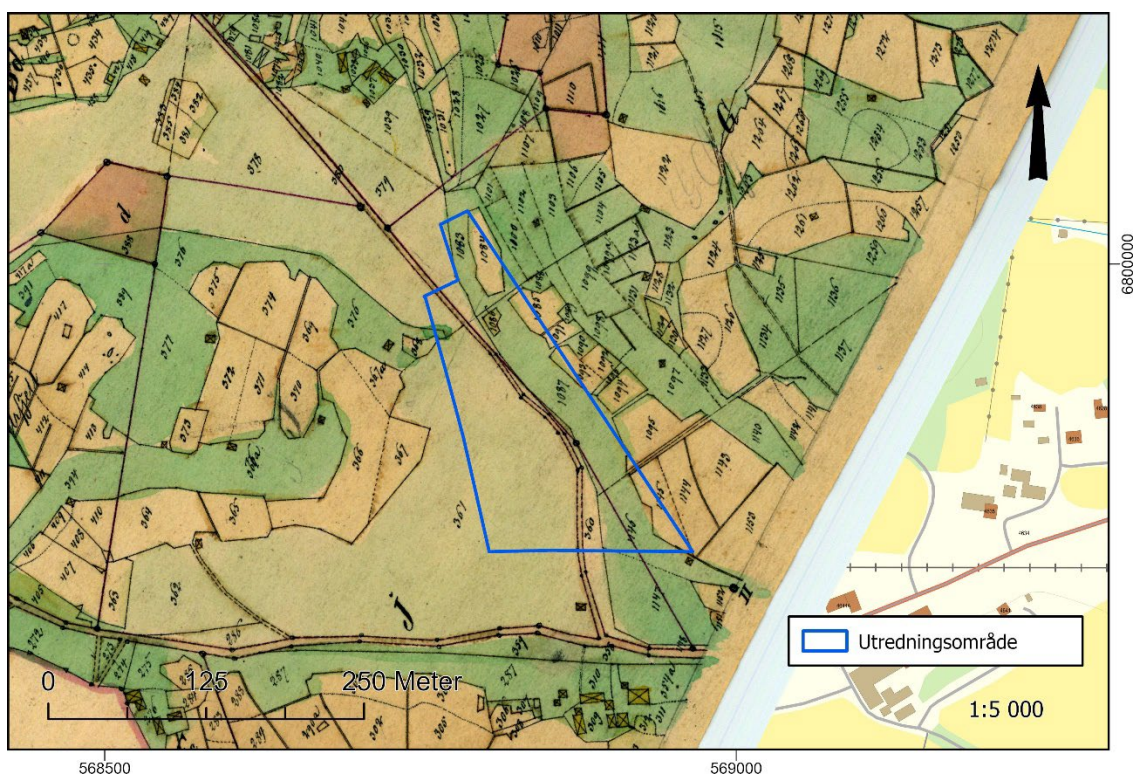
Det har gjorts en genomgång av Skogsstyrelsens Skog och historia registret. Det finns inga skog och historia lämningar inom utredningsområdet.

Terrängskuggningen i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister gav indikationer på några gropar. Vid kontroll av groparna visade det sig att de inte utgörs av någon typ av fornlämning.

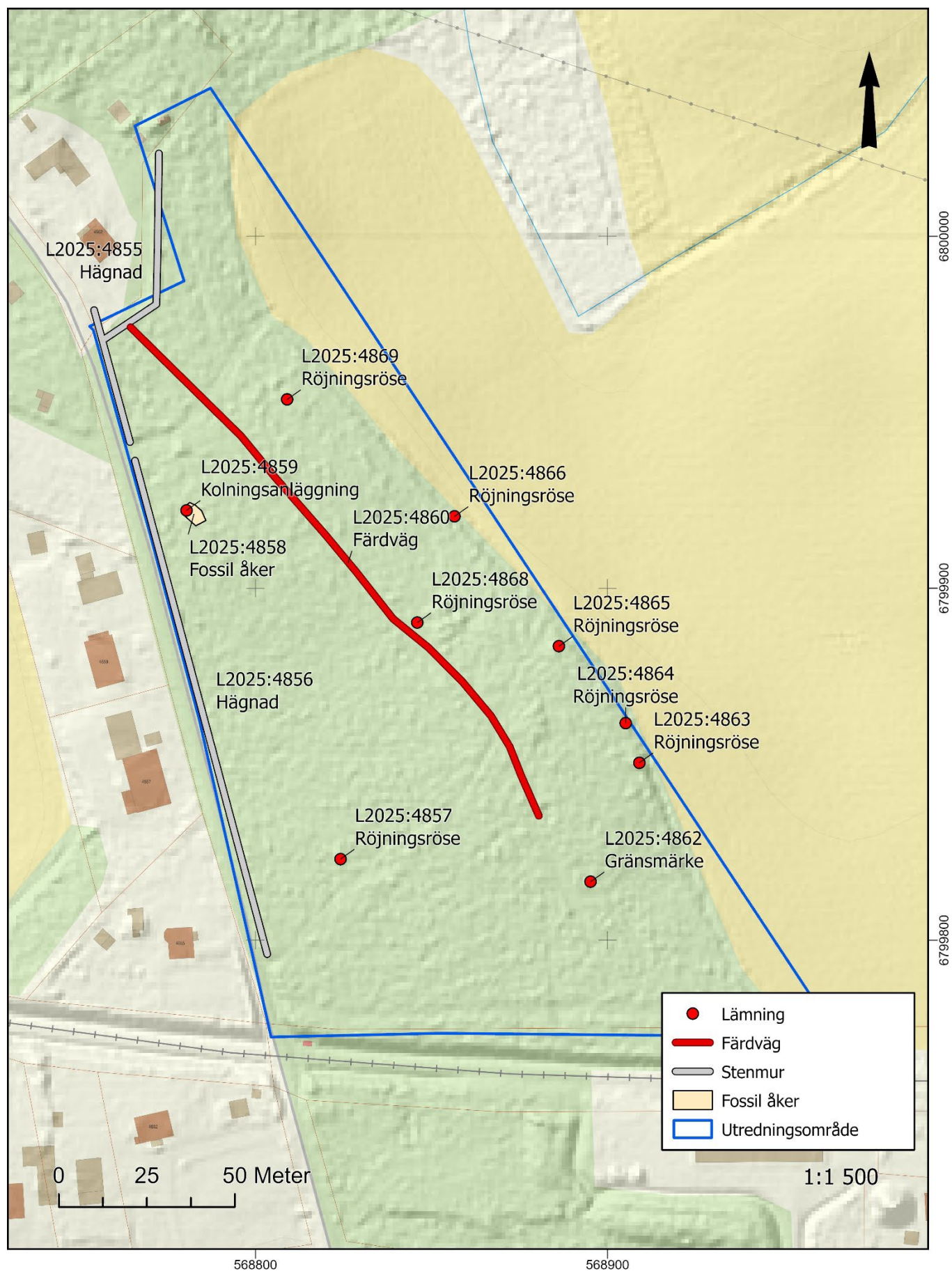
Genomgången av historiska kartor visar att den väg som löper genom området finns med på storskifte karta från år 1829 och laga skifte från år 1871. Det gränsmärke som påträffades ligger i en gräns som också finns med på storskifte från år 1829. Gränsen är ej aktiv idag.

Figur 2. Storskifte från år 1829 med utredningsområdet markerat med blå linje. Vägen (L2025:4860) som går genom området finns till stora delar kvar. I den gräns som finns markerat i sydöstra delen av utredningsområdet påträffades ett gränsröse (L2025:4862).

Figur 3. Lagskifte från år 1871 med utredningsområdet markerat med blå linje. Vägen (L2025:4860) som går genom området finns till stora delar kvar.

Figur 4. Lantmäteriets fastighetskarta med terrängskuggningen. Utredningsområdet med de påträffade lämningar.

Fältarbetet

Totalt påträffades 13 lämningar, bestående av två hägnader, ett gränsmärke (fornlämning), en färdväg (fornlämning), en kolbotten, sju röjningsrösen samt ett område röjningsrösen (tabell, bilaga).

Lämningstyp	Fornlämning	Övrig kulturhistorisk lämning
Kolningsanläggning, kolbotten		1
Hägnad, stenmur		2
Röjningsröse		7
Område med röjningsrösen		1
Gränsmärke, gränsröse	1	
Färdväg	1	

Tabell 1. Tabell över påträffade lämningar.

Gränsmärke

Gränsröset L2025:4862 finns med på storskifte år 1829 men ligger inte idag i aktiv gräns. Gränsröset saknar visarsten och har troligen plockats bort när gränsen försvann. Gränsröset har troligen senare nyttjats som röjningsröse.

Antikvarisk bedömning: Fornlämning.

Färdväg

Färdvägen L2025:4860 finns med på storskifte 1829 och laga skifte 1871.

Färdvägen består huvudsakligen av en vägbank. *Antikvarisk bedömning:*

Fornlämning.

Hägnad

Det påträffades två stenmurarna L2025:4855 och L2025:4856, båda är vällagda.

Antikvarisk bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

Figur 5. Färdväg L2025:4860. Foto från nordväst.

Figur 6. Stenmur L2025:4856. Foto från norr.

Figur 7. Stenmur L2025:4855. Foto från nordöst.

Kolbotten

En otydlig kolbotten (L2025:4859) påträffades vid provgroppsgrävning och vid provstick med jordsond. Det går inte att avgöra vad det är för typ av kolbotten.

Antikvarisk bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

Röjningsrösen

Det påträffades sju röjningsrösen (L2025:4857, L2025:4863, L2025:4864, L2025:4865, L2025:4866, L2025:4868, L2025:4869) och ett område med två röjningsrösen (L2025:4858.)

Antikvarisk bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

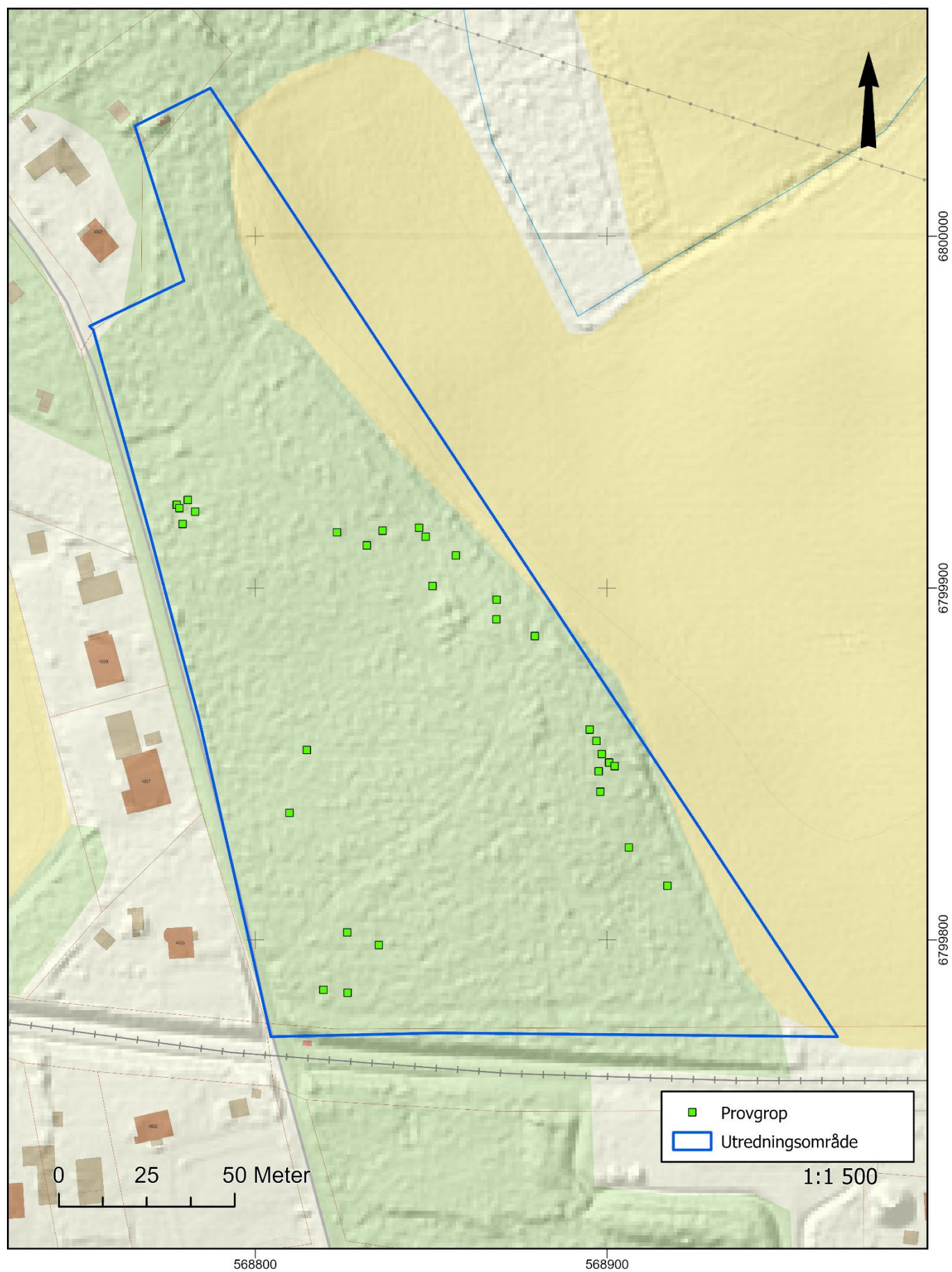

Figur 8. I bakre delen av bilden område med två röjningsrösen (L2025: 4858). Vid progropsgrävning och stick med jordsond framkom en kolbotten (L2025: 4859). Foto från norr.

Utredningsgrävning och metalldetektering

Det upptogs totalt 30 provgropar främst i sluttningen mot öster. Övriga delen av ytan var närmast plan och utgjorde inget bra läge för stenåldersboplat. Det framkom inga fynd eller andra indikationer på boplatslämningar från stenåldern.

Den nordvästra delen av utredningsområdet metalldetekterades. Endast sentida föremål påträffades.

Figur 9. Utredningsområdet med upptagna provgropar.

Figur 10. Provgroparna upptogs främst i sandmark i sluttningen mot öster. Foto från söder.

Figur 11. Linus Eriksson metalldekteterar den nordöstra delen av utredningsområdet främst för att leta efter slagg. Foto från sydöst.

Förslag på vidare åtgärder

Om lämningarna inte kan undantas i exploateringen bör dessa undersökas och dateras. Det är Länsstyrelsen Gävleborg som fattar beslut om vidare åtgärder.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 103-2025

Länsstyrelsens beslutdatum: 2025-02-03

Länsmuseet Gävleborgs diarienummer: 2025-4/320

Uppdragsnummer KMR: 202500648

Undersökningstid: 2025-4/320

Projektledare: Maria Björck

Personal: Maria Björck och Linus Eriksson

Fastigheter: Freluga 9:5

Socken: Bollnäs

Kommun: Bollnäs

Koordinatsystem: Sweref 99 TM

Höjdsystem: RH 2000

Undersökt area: 26 000 m²

Dokumentationshandlingar: Förvaras i Länsmuseets Gävleborg arkiv och servrar

Fynd: Inga fynd togs tillvara

Referenser

Björck, Maria. 2024. *Järnframställning i Säversta*. Arkeologisk förundersökning, L2022:6993 och L2022:7001, Säversta 2:11, Bollnäs socken och Bollnäs kommun, Hälsingland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2024:10.

Hovanta, Elise. PM. *Inventering av stråke för Novemberkåsan på flera sträckor runt Bollnäs, Hälsingland*. 12/16 2022.

Löjdström, Frida. 2023. *En blästbrukslämning och en fyndplats i Säversta*. Arkeologisk undersökning, Säversta 2:11, Bollnäs stad och kommun, Hälsingland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2023:15.

Sabel, Ellinor. 2025. *Block, branter och boplatslägen i Säversta*. Arkeologisk utredning etapp 1, Säversta 5:23 och Säversta 5:36, Bollnäs socken, Bollnäs kommun, Gävleborgs län, Hälsingland. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2025:8.

Övriga referenser

Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister (Fornsök)

Skogsstyrelsens Skog och historia register (Skogens Pärlor)

Akt	Åtgärd	År	Arkiv
21-boj-222	Storskifte	1829	Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA)
V8-13:2	Laga skifte	1871	Lantmateristyrelsens arkiv (LSA)

Bilaga lämningstabell

Lämning	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
L2025:4855	Stenmur, 101 m l (N-S), 2 m br och 0,7-0,8 m h, av 0,1-0,7 m st stenar. Stenmuren är vällagd.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4856	Stenmur, 147 m l (NNV-SSÖ), 2 m br och 0,6-1,2 m h, av 0,1-0,7 m st stenar. Stenmuren är vällagd.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4857	Röjningsröse, 6x3 m och 0,8 m h, av 0,3-0,8 m st stenar.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4858	Område med röjningsrösen, 7x5 m (NV-SÖ), bestående av 2 röjningsrösen. Röjningsrösen är 4-5 m l, 1,5-2 m br och 0,6 m h, av 0,15-0,4 m st stenar. Det V är anlagt mot markfast block. Det Ö är anlagt på ett kollager, kolbotten?	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4859	Kolbotten? 9x6 m. Framkom vid provstick med jordsond och spade. Kollagret är 0,1-0,55 m tj.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4860	Väg, ställvis vägbank, 182 m l (NV-SÖ), 2-2,5 m br och 0,1-0,2 m h.	Fornlämning
L2025:4862	Gränsröse, 3x1,5 m och 0,5 m h, av 0,3-0,9 m st stenar. Den S och SV delen är utrasad. Saknar visarsten.	Fornlämning
L2025:4863	Röjningsröse, 21x1,5-3,5 m och 0,2-1 m h, av 0,2-0,7 m st stenar.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4864	Röjningsröse, 2 m diam och 0,4 m h, av 0,2-0,4 st stenar.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4865	Röjningsröse, 6 m diam och 0,5 m h, av 0,2-0,8 st stenar.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4866	Röjningsröse, 4 m diam och 0,5 m h, av 0,05-0,4 st stenar. Några större block har lagts på senare.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4868	Stenmursliknande röjningsröse, 11 m l (NV-SÖ), 2 m br och 0,3-0,4 m h, av 0,2-0,8 m st stenar. 1-2 m NÖ om väg.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4869	Stenmursliknande röjningsröse, 11 m l (NÖ-SV), 1,5-2 m br och 0,2-0,4 m h, av 0,1-0,5 m st stenar.	Övrig kulturhistorisk lämning

Länsmuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se